

SOCIALINIŲ VEIKSNIŲ ĮTAKA PAAUGLIŲ SOCIALINEI SVEIKATAI

Žydra Kuprėnaitė, Jolita Lubienė, Ramunė Ubeikienė

Utenos kolegijos Medicinos fakultetas

Raktažodžiai: paaugliai, lytis, socialinė sveikata, socialinė aplinka, socializacija, šeima, mokykla, draugai.

Santrauka

Šiandienos visuomenėje, kai neretai vyrauja vis labiau susvetimėjantys, grįsti ekonominiu išskaičiavimu santykiai, ypač aktualu analizuoti besiformuojančiai asmenybei – jos socialinei sveikatai – darančius įtakos veiksnius. Išskirtini, kaip ypač svarbūs, šie veiksniai: šeima, draugai, mokykla. Kiekviena socialinė sąveika atlieka socializacijos funkciją, bet – ne kiekviena vienodai svarbi. Socialinės sąveikos metu asmuo išmoksta elgtis pagal tam tikras normas, perima atitinkamus įgūdžius. Taigi socializacijos metu formuojasi asmenybė, turinti tipišką tai visuomenei nuostatų, poreikių, vertybių ir elgesio modelių rinkinį. Bendruomenė, kurioje ugdomas asmuo, t.y. šeima ar ugdymo institucija, neišvengiamai sąveikauja su jos teritorijoje esančiomis ugdymo ir kultūros institucijomis. Tyrimu siekta atskleisti, kokios įtakos paauglių socialinei sveikatai daro tam tikri socialiniai veiksniai.

Įvadas

Socialinė sveikata – tai žmogaus gebėjimas bendrauti su aplinkiniais, suprasti patį save, tai – kaip kiti žmonės reaguoja į vienokius ar kitokius asmenybės poelgius, ir apskritai kaip žmogus kontaktuoja su visuomenės nariais ir išoriniu jį supančiu pasauliu (11,12). Jaunas žmogus gyvenime susiduria su begale problemų bei sunkumų, kiekvieną dieną jam yra keliami vis didesni reikalavimai, o juos atliepti gali tik geros socialinės sveikatos asmuo (2). Nuo socialinės sveikatos priklauso, kiek asmenybė sugebės realizuoti savo gabumus, tikslus, kiek socialiai subręs. Asmens sąveikos su aplinkinių patirtimi metu sudaromos prielaidos ugdymui bei saviugdai. Socialinė aplinka, jos veiksniai yra svarbūs visais amžiaus raidos tarpsniais, ypač jie reikšmingi – vaikystėje ir paauglystėje. Ryšiai su aplinka atlieka reikšmingą vaidmenį, siekiant efektyvios paauglio ugdymo(-si) kokybės. Jei šeima, mokykla bei draugai

– kaip svarbiausi veiksniai – veikia teigiamai, galima tikėtis, kad asmens socialinės sveikatos raiška taip pat bus sėkminga. Deja, neretai šių veiksmų įtaka yra neigiama, todėl svarbu juos tyrinėti.

Nagrinėjant socialinių veiksmų įtaką paauglių socialinei sveikatai, svarbu apsibrėžti šeimos sampratą, taigi šeima – tai vieta, kurioje vaikas ugdomas šeimos gyvenimo modeliu. Šeimos gyvenimas – tai ne vienkartinis aktas, bet ilgai trunkąs vientisas procesas. Šeima suteikia galimybę šeimynykščiams būti laimingiems, sukuria reikiamą gyvenimo ritmą, gyvenimą daro prasmingą. Šeima nėra paprasta bendruomenė, ji yra asmenų bendrija, kurią sieja giminytės, tarpusavio priklausomybės, atsakomybės ir globos saitai, patvirtinti įstatymine ir socialiai pripažinta tvarka. Ji yra viena seniausių visuomenės institucijų (4, 7). Šeima ir mokykla sudaro reikšmingą socialinės aplinkos dalį. Įvairūs mokslininkai atskleidžia akivaizdžius šeimos kūrimo pokyčius (K.Miškinis, 2003; V.Stankūnienė, A.Maslauskaitė, 2008; A.Jonkarytė, S.Mikulionienė, A.A.Mitrikas, A.Maslauskaitė, 2003; V.Stankūnienė, 2010), šeimos modelių įvairovės plitimą (A.Maslauskaitė, 2006), kitus šeimos instituto ypatumus (I.Juozeliūnienė, Ž.Leonavičiūtė, 2009) ir kt. Literatūroje analizuojami šeimos santykiai grindžiami nuolatiniais emocinio prieraišumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagarbos, bendro vaikų auklėjimo ir panašiais ryšiais (4). Straipsnio autorėms ši šeimos samprata leidžia šeimą – kaip patį svarbiausią veiksnį paauglio socialinei sveikatai – vertinti ir analizuoti šeimos narių tarpusavio santykių pagrindu.

Kadangi mokykla paauglio gyvenime reikšminga, svarbu ją vertinti kaip bendruomenę, kurioje dalyvauja ugdytiniai, ugdytojai ir kiti specialistai, ji skirta visapusiškam asmens ugdymui, pilnaverčiam jo dabarties išgyvenimui ir tinkamam paruošimui ateities savirealizacijai (3).

Straipsnio autorės, vertindamos tyrimo rezultatus, įžvelgė, šalia šeimos ir mokyklos, dar vieną svarbų veiksnį paauglių socialinei sveikatai – draugų įtaką. Kadangi draugai yra reikšminga paauglių socialinės aplinkos dalis, galima teigti, kad santykiai su jais ypač lemia asmenybės formavimosi ypatybes.

Socialinė sveikata – tai žmogaus sugebėjimas prisitaikyti prie visuomenės ar socialinės grupės, kuriai jis priklauso, jį atspindi mūsų santykius su šeima, draugais bei kitais žmonėmis. Remiantis autoriais (V. Šveikausku, 2008, N. Žemaitiene, L. Bulotaite, R. Jusiene, A. Veryga, 2011), galima teigti, kad paauglio socialinė sveikata ypač reikšminga jo emocinei sveikatai. Svarbu išugdyti paauglių gyvenimiškuosius įgūdžius, kurie taip pat tiesiogiai veikia sveikatą. Pastebėtina, kad paauglių sveikatai neigiamos įtakos daro komplikuoti santykiai su suaugusiaisiais ir bendraamžiais – dėl to jie neretai jaučia psichosomatinius negalavimus, patiria liūdesio ir prislėgtumo būseną, jaučiasi nelaimingi ir vieniši. Socialinių įgūdžių ugdymas yra įvardijamas viena veiksmingiausių geros paauglių psichinės sveikatos užtikrinimo ir smurto prevencijos priemonių, mažinanti rizikos veiksnių įtaką paaugliams (2, 8).

Tyrimo tikslas – atskleisti socialinių veiksnių įtaką paauglių socialinei sveikatai.

Tyrimo objektas ir metodika

Tyrimo objektas – socialinių veiksnių įtaka paauglių socialinei sveikatai.

Tyrimo kontingentas: 272 – 5 ir 7 klasių mokiniai iš 10 Utenos regiono mokyklų. Suvedant tyrimo rezultatus, tiriamieji buvo suskirstyti į dvi grupes pagal lytį (129 berniukai ir 143 mergaitės). Straipsnio autorės tyrimo rezultatus pateikė lentelėse. Tyrime dalyvavusios mokyklos buvo atrinktos atsitiktinės atrankos būdu. Taikytas tyrimo

1 lentelė. „Kuris iš žemiau pateiktų apibūdinimų geriausiai nusako dabartinę Tavo šeimos padėtį?“

Šeimos sudėtis	n	Proc.
Gyvenu su abiem tėvais	192	70,6
Tėvai išsiskyrę	47	17,3
Vienas iš tėvų dirba ar gyvena kitoje vietoje	5	1,8
Vienas iš tėvų yra miręs	16	5,9
Vieno iš tėvų nesu matęs	1	0,4
Gyvenu pas globėjus arba vaikų namuose	3	1,1
Neatsakė	8	2,9

2 lentelė. „Jei Tavo tėvai išsiskyrę, ar dažnai bendrauji ir su kitu iš tėvų?“

Bendravimas	n	Proc.
Dažnai	21	25,6
Kartais	13	15,9
Retai	10	12,2
Niekada	38	46,3

metodas – anoniminė anketinė apklausa, naudojant standartizuotą klausimyną. Šiam straipsniui buvo atrinkti tik tų klausimų atsakymų rezultatai, kurie leido atskleisti socialinių veiksnių įtaką paauglių socialinei sveikatai. Buvo taikoma tarptautinės studijos „Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenamosios ir sveikatos tyrimas – HBSC“ metodologija. Tyrimo programą koordinavo PSO (Health Behaviour in School – Aged Children – HBSC), Kopenhaga, Danija. Tyrimo rezultatai apdoroti, naudojant aprašomosios statistinės analizės metodus, taikant statistinės duomenų analizės programą SPSS 10.1.0. bei EXCEL programą. Pasirinkti trys reikšmingumo lygiai: * $p < 0,05$ – patikima; ** $p < 0,01$ – labai patikima; *** $p < 0,001$ – ypač patikima. Tam tikrų klausimų rezultatai pateikiami procentine raiška.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Šeimos – kaip socialinio veiksnio – tyrimo rezultatai aptarties. Analizuojant gautus tyrimo rezultatus, buvo išsiaiškinta, kad 17 proc. respondentų tėvai išsiskyrę. Tai leidžia teigti, kad tam tikra dalis respondentų gyvena nepilnose šeimose – neturi vieno iš tėvų (1 lentelė). Šie rezultatai rodo, kad dalis paauglių šeimoje neturi galimybės susiformuoti tinkamo pilnos šeimos modelio. Nematydami, ką šeimoje turi veikti vyras ar moteris, vaikai susikuria miglotą vaizdą apie tėvo ar motinos vaidmenį šeimoje. Taip pat tokiose šeimose užaugę vaikai negali išmokti vyro ir žmonos bendravimo meno. Remiantis šio ir daugelio kitų tyrimų rezultatais, galima teigti, kad tokia situacija yra žalinga asmeniui, užaugusiam nepilnoje šeimoje, vėliau kuriant savo šeimą. Paklausus respondentų, ar dažnai jie bendrauja su kitu iš išsiskyrusių tėvų, paaiškėjo, kad net beveik pusė jų (46 proc.) niekada nebendrauja (2 lentelė). Tai rodo, kad tėvams negyvenant kartu ir vaikams bendravimas su vienu iš tėvų bei jo aplinka (seneliais, tetomis, dėdėmis bei kt.) tampa ribotu. Šitokiu būdu siaurėjantis artimų žmonių ratas ypatingai paveikia paauglio bendravimo įgūdžius, pasaulėžiūrą – siaurėjant minėtam ratui, dažnai

3 lentelė. „Parašyk, kiek šiuose namuose gyvena seserų ir brolių (įskaitant patėvių ir globėjų vaikus)“

Broliai	n	Proc.	Seserys	n	Proc.
0	124	45,6	0	149	54,8
1	111	40,8	1	87	32,0
2	20	7,4	2	22	8,1
3	5	1,8	3	5	1,8
4	2	0,7	4	1	0,4
5	2	0,7	5	0	0,0
Neatsakė	8	2,9	Neatsakė	8	2,9

Lentelių paaiškinimai: n – mokinių skaičius; χ^2 – chi kvadrato reikšmė; p – p reikšmė.

4 lentelė. „Kaip Tau atrodo, kiek iš tikrųjų Tavo mama žino apie...?“. Palyginimas pagal lytį

	Lytis	Žino daug		Žino truputį		Nieką nežino		Jo/Jos neturiu arba nematau		χ^2	p
		n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.		
Mama žino, kas yra tavo draugai	Bern.	78	61,4	44	34,6	3	2,4	2	1,6	0,772	0,856
	Merg.	85	60,7	49	35,0	5	3,6	1	0,7		
Mama žino, kam išleidi pinigus	Bern.	64	52,0	48	39,0	11	8,9	0	0,0	1,885	0,597
	Merg.	79	56,4	46	32,9	14	10,0	1	0,7		
Mama žino, kur būni po pamokų	Bern.	87	70,7	29	23,6	7	5,7	0	0,0	2,834	0,418
	Merg.	105	74,5	24	17,0	11	7,8	1	0,7		
Mama žino, kur vaikštinėjai vakarais	Bern.	84	67,2	27	21,6	13	10,4	1	0,8	0,756	0,860
	Merg.	95	68,8	25	18,1	16	11,6	2	1,4		
Mama žino, ką veiki laisvalaikiu	Bern.	85	68,5	27	21,8	10	8,1	2	1,6	2,052	0,562
	Merg.	92	65,7	39	27,9	8	5,7	1	0,7		

5 lentelė. „Kaip Tau atrodo, kiek iš tikrųjų Tavo tėvas žino apie...?“. Palyginimas pagal lytį

	Lytis	Žino daug		Žino truputį		Nieką nežino		Jo/Jos neturiu arba nematau		χ^2	p
		n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.		
Tėvas žino, kas yra tavo draugai	Bern.	53	42,1	47	37,3	15	11,9	11	8,7	10,833	0,013
	Merg.	34	24,3	65	46,4	29	20,7	12	8,6		
Tėvas žino, kam išleidi pinigus	Bern.	52	42,3	41	33,3	19	15,4	11	8,9	10,801	0,013
	Merg.	34	24,1	61	43,3	34	24,1	12	8,5		
Tėvas žino, kur būni po pamokų	Bern.	59	47,6	33	26,6	20	16,1	12	9,7	3,116	0,374
	Merg.	55	39,0	41	29,1	33	23,4	12	8,5		
Tėvas žino, kur vaikštinėjai vakarais	Bern.	53	43,4	33	27,0	25	20,5	11	9,0	2,026	0,567
	Merg.	50	36,0	40	28,8	37	26,6	12	8,6		
Tėvas žino, ką veiki laisvalaikiu	Bern.	60	48,8	37	30,1	15	12,2	11	8,9	2,594	0,459
	Merg.	58	41,1	45	31,9	26	18,4	12	8,5		

santykių kompensavimo ieškoma kitoje erdvėje – neretai neigiamoje aplinkoje.

Tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai dažniausiai yra vienturčiai šeimoje (46 proc. berniukų ir 55 proc. mergaičių). Taip pat nemaža dalis respondentų gyvena šeimose su vienu broliu ar sese (41 proc. berniukų ir 32 proc. mergaičių) (3 lentelė). Šie rezultatai patvirtina bendras šalies demografinės tendencijas. Skelbiama, kad per gyvenimą viena dviejų žmonių šeima Lietuvoje pagimdo daugmaž 1,5 vaiko, kai pasaulio vidurkis – 2,5 vaiko. Statistikos departamento duomenimis, metų pradžioje Lietuvoje gyveno 532,6 tūkst. vaikų iki 18 metų. Vaikų dalis bendrame gyventojų skaičiuje nuolat mažėjo: 2001 m. pradžioje vaikai sudarė 24,4 proc. visų gyventojų, o 2014 m. pradžioje – 18,1 proc. (13). Vaikui augant vienam šeimoje, tikėtina, kad bus labiau ryškus ego, o tai vėliau gali sukelti bendravimo problemų, kurias galima įvardinti kaip vieną iš socialinės svei-

katos pažeidžiamumo sričių.

Toliau nagrinėjant šeimos įtaką paauglių socialinei sveikatai, pastebėtina, kad tik trečdalis berniukų ir mergaičių mamos nežino apie jų draugus, kiek jie išleidžia pinigų, kaip praleidžia laisvalaikį (4 lentelė). Šiuos rezultatus galima vertinti pozityviai, nes jie rodo paauglio artimus ryšius su mama, kurie leidžia jam jaustis emociškai saugiam ir stipriam – tai ypač svarbu jo socialinės ir emocinės sveikatos vystymuisi.

Rezultatai parodė, kad pagal lytį statistiškai patikimų skirtumų yra pasirenkant teiginius „Tėvas žino, kas yra mano draugai“, „Tėvas supranta mano problemas ir rūpesčius“, „Tėvas žino, kam išleidžiu pinigus“ ($p < 0,05$). Procentiniai dažniai rodo, kad berniukų tėvai daugiau žino apie jų draugus ir kur jie išleidžia pinigus, nei mergaičių tėvai (5 lentelė). Šie rezultatai patvirtina savaime natūraliai vertintą situaciją, kadangi berniukų gyvenimiškieji poreikiai bei pomėgiai turėtų būti panašūs su tėvų. Tai, kad berniukai labiau bendrauja su tėvu, rodo tinkama linkme besivystančius paauglių socialinių ir emocinių įgūdžių pagrindus. Taip pat rezultatai parodė, kad pagal lytį statistiškai patikimų skirtumų yra renkantis teigi-

nį „Kaip dažnai tu su savo šeima sportuoji?“ ($p < 0,05$). Iš procentinių dažnių matyti, kad dažniau berniukai sportuoja kartu su šeima nei mergaitės. Kadangi berniukai, apskritai, yra labiau aktyvūs, mėgsta judriai leisti laisvalaikį, todėl natūralu, kad jie būtent tą laiką praleidžia su savo šeima.

Vertindami savo tarpusavio santykius šeimoje, trečdalis respondentų (29 proc.) juos įvardija kaip labai gerus (6 lentelė). Remiantis šiais rezultatais, galima daryti prielaidą, kad šeima – ypač reikšmingas ir šiuo atveju – pozityvus veiksnys paauglio socialinės ir emocinės sveikatos vystymuisi.

Respondentų buvo prašoma nurodyti, ar jų šeima yra turtinga. Paaiškėjo, kad beveik pusė jų (45 proc.) savo šeimą vertina kaip vidutiniškai turtingą (7 lentelė). Šie rezultatai nuteikia pozityviai, nes sėkmingam paauglio visapusiškam vystymuisi ypač svarbios ekonominės sąlygos artimiausioje aplinkoje – šeimoje, kurioms esant, gali būti tin-

6 lentelė. „Apskritai, kaip Tu esi patenkintas savitarpio santykiais šeimoje?“

	n	Proc.
Labai blogi tarpusavio santykiai	1	0,4
1	1	0,4
2	3	1,1
3	2	0,7
4	7	2,6
5	9	3,3
6	14	5,1
7	26	9,6
8	45	16,5
9	79	29,0
Labai geri tarpusavio santykiai	77	28,3
Neatsakė	8	2,9

7 lentelė. „Kaip Tu manai, ar Tavo šeima yra turtinga?“

	n	Proc.
Labai turtinga	8	2,9
Pakankamai turtinga	91	33,5
Vidutiniškai turtinga	122	44,9
Nelabai turtinga	36	13,2
Visai neturtinga	9	3,3
Neatsakė	6	2,2

kamai atliepiami būtinieji poreikiai – tokie kaip pilnavertės sveikos mitybos, tinkamos aprangos, sveikatos priežiūros, saviraiškos ir savirealizacijos bei kt. Šie rezultatai leidžia įžvelgti sąsają su šalies mastu naujienų agentūros ELTA užsakyamu, rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų bendrovės „Baltijos tyrimai“ atliktu tyrimu, kurio duomenimis, 13 proc. gyventojų mano, kad ekonominė padėtis Lietuvoje pagerėjo, daugiau nei pusė – 53 proc. – teigia, kad ji liko nepasikeitusi, ir trys iš dešimties – 30 proc. – nurodo, kad ekonominė šalies padėtis pablogėjo. Sociologai pastebi, kad ekonomine padėtimi daugiau nepatenkinti vyresni nei 50 metų žmonės, gyvenantys kaime, baigę kolegiją ar technikumą respondentai, bedarbiai ir pensininkai bei tie, kurių pajamos per mėnesį yra vidutinės ar mažiausios, lenkų tautybės gyventojai (14).

Mokyklos – kaip socialinio veiksnio – tyrimo rezultatų aptartis. Mokykla atlieka taip pat svarbų vaidmenį paauglio socializacijos procese. Vienas pagrindinių Lietuvos švietimo principų – humanizmas, kurio esmė – kiekvieno asmens vertės pripažinimas ir pagarba, asmens pasirinkimo laisvė ir atsakomybė, humaniški santykiai (3). Paaugliai

8 lentelė. „Kaip Tu dabartiniu metu vertini savo mokyklą?“ Palyginimas pagal lytį

	Berniukai		Mergaitės		Iš viso		χ^2	p
	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.		
Ji man labai patinka	56	44,4	59	42,1	115	43,2	2,185	0,535
Ji man šiek tiek patinka	46	36,5	56	40,0	102	38,3		
Ji man nelabai patinka	15	11,9	20	14,3	35	13,2		
Ji man visai nepatinka	9	7,1	5	3,6	14	5,3		

9 lentelė. „Ar Tu mokykloje jautiesi saugus?“ Palyginimas pagal lytį

	Berniukai		Mergaitės		Iš viso		χ^2	p
	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.		
Visada	30	24,2	23	16,4	53	20,1	9,401	0,052
Dažnai	45	36,3	56	40,0	101	38,3		
Kartais	31	25,0	38	27,1	69	26,1		
Retai	10	8,1	21	15,0	31	11,7		
Niekada	8	6,5	2	1,4	10	3,8		

suaugusiųjų vertinimams teikia didelę reikšmę, todėl savęs vertinimas – tiesioginis suaugusiųjų (tėvų, mokytojų) vertinimų atspindys. Mokykloje vyrauja stipriai išryškėjusi vertinamoji aplinka: nes vertinami ne tik mokinių pasiekimai, bet ir jų elgsena, gebėjimas užmegzti ir palaikyti ilgalaikius tarpusavio santykius.

Rezultatai parodė, kad, atsakymai į klausimą „Kaip Tu dabartiniu metu vertini savo mokyklą?“, statistiškai patikimai nesiskiria pagal lytį ($p>0,05$) (8 lentelė). Beveik pusė – tiek berniukų (44 proc.), tiek mergaičių (42 proc.) labai palankiai vertina savo mokyklą. Mokykloje ypač reikšminga pedagogo pozicija, kadangi profesinis – pedagoginis kryptingumas laiduoja paauglio ir pedagogo veiklos sėkmę. Tikėtina, kad šie rezultatai atskleidžia pozityvią atmosferą mokykloje.

LR švietimo įstatyme (2011) teigiama, kad mokykla turi užtikrinti sveiką, saugią, užkertančią kelią smurto, prievartos apraiškoms bei žalingiems įpročiams aplinką, ugdymo, mokymo, studijų, švietimo programų vykdymą, atvirumą vietos bendruomenei, mokymo sutarties sudarymą ir sutartų įsipareigojimų vykdymą, geros kokybės švietimą. Saugios aplinkos kūrimas – viena aktualiausių problemų mokyklose. Tik saugioje mokyklos aplinkoje paauglys gali visapusiškai ugdytis, būti kūrybišku, iniciatyviu (1).

Rezultatai parodė, kad atsakymai į klausimą „Ar Tu mokykloje jautiesi saugus?“ statistiškai patikimai nesiskiria pagal lytį ($p>0,05$) (9 lentelė). Didelė dalis (86 proc.) paauglių mokyklos aplinką įvardija esant saugia.

Mokyklos erdvė turi labai didelės įtakos kasdieniniam gyvenimui, ji veikia besimokančiųjų psichologinę būseną. Mokyklos aplinka supa paauglį kaip kūrybinio proceso sudėtinė dalis.

Gauti tyrimo rezultatai atskleidė, kad, nors 39 proc. respondentų nurodė, jog nėra niekada patyrę nelaimingų atsitikimų ar susižeidimų, vis dėlto beveik tokia pati dalis jų (35 proc.) teigė, kad tokių atvejų yra buvę vieną kartą. 13 proc. jų nurodė, kad – du kartus (10 lentelė). Mokymosi aplinka yra mokyklos vidaus sąlygų, nuostatų, požiūrių, santykių ir veiklos būdų bei priemonių visuma, kuri lemia ugdymo procesą ir jo rezultatus. Mokyklos vidaus aplinka tiesiogiai sąveikauja su natūraliąja ir išorine aplinkomis. Mokykloje ypač svarbu sukurti ir garantuoti saugią ne tik emocinę, bet ir fizinę aplinką.

Draugų – kaip socialinio veiksnio – tyrimo rezultatų aptartis. Paauglystėje vis didesnę reikšmę ima įgyti bendraamžių vertinimas.

Rezultatai parodė, kad pagal lytį statistiškai patikimų skirtumų yra pasirenkant teiginius „Mūsų klasės mokiniams patinka būti drauge“, „Dauguma mūsų klasės mokinių yra geri ir pasiruošę man padėti“, „Kiti mokiniai priima mane tokį, koks aš esu“ ($p < 0,05$). Procentiniai dažniai rodo, kad labiau berniukai sutinka su šiais teiginiais, negu mergaitės (11 lentelė). Darytina prielaida, kad tokiems tyrimo rezultatams įtakos gali turėti tai, kad kai kurios mergaitės subręsta ne tik už berniukus, bet ir už kitas paaugles mergai-

10 lentelė. „Kiek kartų per pastaruosius 12 mėnesių Tu buvai susižeidęs arba patyręs kitų nelaimingų atsitikimų, kai teko kreiptis pagalbos į medikus?“

	n	Proc.
Nė karto	105	38,6
1 kartą	94	34,6
2 kartus	34	12,5
3 kartus	14	5,1
4 ir daugiau kartų	17	6,3
Neatsakė	8	2,9

11 lentelė. „Ką manai apie savo klasės mokinius?“ Palyginimas pagal lytį

	Lytis	Tikrai sutinku		Sutinku		Nei taip, nei ne		Nesutinku		Tikrai nesutinku		χ^2	p
		n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.	n	Proc.		
Mūsų klasės mokiniams patinka būti drauge	Bern.	30	24,6	53	43,4	30	24,6	6	4,9	3	2,5	12,673	0,013
	Merg.	17	12,3	49	35,5	54	39,1	12	8,7	6	4,3		
Dauguma mūsų klasės mokinių yra geri ir pasiruošę man padėti	Bern.	27	22,1	34	27,9	41	33,6	14	11,5	6	4,9	11,315	0,023
	Merg.	23	16,8	49	35,8	40	29,2	25	18,2	0	0,0		
Kiti mokiniai priima mane tokį, koks aš esu	Bern.	41	33,9	45	37,2	21	17,4	10	8,3	4	3,3	9,901	0,042
	Merg.	32	23,2	56	40,6	42	30,4	6	4,3	2	1,4		

tes anksčiau, todėl jos ir aplinkiniai neturi laiko palaipsniui priprasti prie savo greit kintančio kūno. Tai neretai sukelia bendravimo su bendraamžiais problemų. Dėl to gali būti patiriamas emocinis ir socialinis spaudimas. Ankstyvas subrendimas tokioms mergaitėms gali tapti našta, nes jos išsiskiria iš kitų, nors ir nori būti tokios, kaip visos kitos.

Išvados

Atskleidus svarbiausių veiksnių (šeimos, mokyklos, draugų) įtaką paauglių socialinei sveikatai, pastebėtina, kad:

1. Didžioji dalis tyrime dalyvavusių paauglių gyvena pilnose šeimose (83 proc.) – tai leidžia manyti, kad jie susiformuos pilnos šeimos modelio suvokimą, perims tinkamą šeimos gyvenimo būdą, jos narių dorovinę ir dvasinę kultūrą, elgesį, vertybines orientacijas, elgesio normas, veiklos ir bendravimo su kitais būdus. Rezultatai parodė, kad mamos apie paauglių (tiek mergaičių, tiek berniukų) draugus, laisvalaikį bei išleidžiamus pinigus žino daugiau nei tėčiai, kurie daugiau informacijos turi apie berniukų poreikius ir pomėgius. Tačiau pastebėtas ir toks negatyvus aspektas, kad beveik pusės (46 proc.) tų paauglių, kurie gyvena išsituokusiose šeimose, santykiai su negyvenančio kartu tėvo aplinka yra nutrūkę. Šeimose tik su vienu iš tėvų gyvenantys paaugliai patiria emocinio auklėjimo stoką, nes nesukuriamą šeimai būdingą aplinką. Tokiu atveju siaurėja paaugliams artimų žmonių ratas, todėl jie neretai jaučia didesnę dvasinį diskomfortą ir gali netekti pagalbos suteikimo galimybių, sprendžiant jų amžiaus tarpsniui būdingas problemas. Remiantis tyrimo duomenis, 46 proc. berniukų ir 55 proc. mergaičių, yra vienturčiai – tai gali turėti neigiamos įtakos tokių paauglių socialinei sveikatai.

2. Mokykloje, kuri kiekvienam mokiniui yra artimiausia (po šeimos) socialinė aplinka, pasireiškia jo gebėjimai, vyksta aktyvus ugdymo bei socializacijos procesas, jis jaučiasi saugus (tai nurodė 86 proc. respondentų). Tai leidžia daryti prielaidą, kad tirtose mokyklose vyrauja palankus klimatas socializacijai.

3. Paauglio socializacijos procesą veikiant įvairioms socialinėms struktūroms (tėvams, artimiesiems, mokytojams), ypatingos įtakos turi bendraamžiai. Paauglystėje svarbiausias socialinis veiksnys, sąlygojantis asmenybės formavimąsi, yra pritaipimas bendraamžių grupėse. Tyrimo duomenimis, berniukams lengviau, nei mergaitėms

pritaipyti tokiose grupėse. Sėkmingi paauglio santykiai su bendraamžiais lemia emocinę ir socialinę sveikatą, tokie paaugliai geriau mokosi, trokšta neatsilikti nuo kitų grupės narių ir net juos pralenkti. O tie paaugliai, kurie nepriklauso jokioms kompanijoms, kenčia vienatvėje, jų elgesyje ir psichikoje dažnai pastebimi vidiniai išgyvenimai ir destruktivūs elgesys.

Literatūra

1. Barkauskaitė M., Mikalauskienė J. Saugios aplinkos kūrimas bendrojo ugdymo mokykloje. *Pedagogika*, 2011; ISSN 1392-0340. 103.
2. Gudžinskienė V. Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas. Vilnius: MRU, 2013.
3. Kviesskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2003.
4. Miškinis K. Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas. AB Aušra, 2003.
5. Skujienė G., Steponėnienė A. Šeimos etika. Vilnius. Rosma, 2007.
6. Šveikauskas V. Sveikatos edukologija. Kaunas. KMU leidykla, 2008.
7. Zaborskis A., Buivydienė J. Lietuvos gyventojų sveikatos pokyčių prognozė nuo vaikystės išvengus lėtinių neinfekcinių ligų rizikos veiksnių: modeliavimo su PREVENT rezultatai. Visuomenės sveikata = Public health. Vilnius: Higienos institutas. (Originalūs straipsniai). ISSN 1392-2696. 2012; 1(56): 22-33. Prieiga per internetą: <[http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.1\(56\)/VS_2012_1\(56\)_Zaborskis.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.1(56)/VS_2012_1(56)_Zaborskis.pdf)>
8. Zaborskis A, Lagūnaitė R, Busha R, Lubienė J. Trend in eating habits among Lithuanian school-aged children in context of social inequality: three cross-sectional surveys 2002, 2006 and 2010. *BMC Public Health*, 2012; 19.
9. Žemaitienė N., Bulotaitė L., Jusienė R., Veryga A. Sveikatos psichologija. Vilnius. Tyto alba, 2011.
10. http://www.technologijos.lt/n/zmoniu_pasaulis/kaip_mes_gyvename/S44115/straipsnis/Kelias-i-niekur-lietuviai-atsisakotureti-vaiku?l=2&p=1
11. <http://www.lrytas.lt/verslas/rinkos-pulsas/gyventojams-netruksta-optimizmo-ekonomika-ju-akyse-kyla.htm>
12. <http://www.autismeducationtrust.org.uk>

SOCIAL FACTORS IMPACT ON ADOLESCENTS SOCIAL HEALTH

Ž. Kuprėnaitė, J. Lubienė, R. Ubeikienė

Key words: adolescents, gender, social health, social environment, socialization, family, school, friends.

Summary

In today's society, where more and more often dominate strange relationships, based on economic calculation, it is especially relevant to analyze the social factors to the emerging personality and its social health. We can distinguish, as particularly important, the following factors: family, friends and school. Each social interaction plays a function of socialization, but – not everyone is equally important. At the time of social interaction, a person learns to behave according to certain norms, takes appropriate skills. According to the socialization personality is formed with typical public attitudes, needs, values and behavior models. The community a person is educated in – family or educational institution, – interacts inevitably with the educational and cultural institutions. With the research it is aimed to identify the impact of some social factors to the teenagers' social health.

Correspondence to: jolitalub@gmail.com

Gauta 2015-04-13